

İKTİBAS/CITATION

ÖZCAN, Halil. "Lebîd b. Rabî'a (m.s. 560–661) ve Muallakası,"
Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
23 (2010/Ocak-Haziran), 81-94

Lebîd b. Rabî'a (m.s. 560–661) ve Muallakası

/
Halil ÖZCAN
Dr., HARRAN Ü., İLAHİYAT FAKÜLTESİ
e-posta: mvehbisahinalp53@gmail.com

Özet

Bu makalede, kısaca Arap şiiri hakkında bilgi verilmiş, şairler ve şiirlerinin Araplar arasındaki önemli yerine vurgu yapılmıştır. "Lebîd b. Rabî'a el-Âmirî ve Muallakası" anlatılıp Lebîd'in edebî kişiliği ve Arap edebiyatındaki yeri ele alınmış, şiirlerinin özellikleri ve işlediği konular belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Lebid b. Rebia, muallaka, Arap şiiri, Arap edebî şiiri.

Abstract

This article provides brief information about Arab poetry and emphasizes the place of the poets and their poetry among Arabs. It, then, focuses on Labid b. Rabî'a al-Amiri and his Mu'allaqa by examining his art, his place in Arab literature, the features of his poems and the subjects he deals with.

Keywords: Labid b. Rabî'a, mu'allaqa, Arab poetry, poetry analysis, artistic poetry analysis.

Giriş

Allah'a hamd, Peygamberimiz Hz. Muhammed'e Salat ve Selam olsun. Yüce kitabımız Kurân-ı Kerim, insanların hidayeti için gönderilmiş bir kitap olmakla beraber aynı zamanda bir edebiyat şaheseridir. Onda bütün edebi sanatları bulmak mümkündür. Kur'an-ı kerim'i iyi anlamak için Arapçanın yanında bütün edebi ilimleri bilmek gerekir.

Arapça, Sami diller grubundandır. Bütünü ile bu Arapçanın tarihi gelişme ve yayılma safhaları, bazı ara devreler birleştirilmek suretiyle sadeleştirilmiş bir plan içerisinde şöyle hülasa edilebilir.

1. Eski Arapça
2. Klasik Arapça ve ona kaynak olan edebi lehçeler (VI-VII yüz yıllar)
3. Orta Arapça
4. Yeni (Modern) Arapça

5. Bu iki safhada Edebi yazı diline muvazi olarak devamlı gelişen mahalli lehçeler.

Klasik Arapça sözü ile, Kur'an-ı Kerim ve Hadiste gördüğümüz, daha sonraları da Arapçanın yayıldığı yerlerde din, şiir, edebiyat ve ilim dalı olarak ana çatısı değişmeden devam eden lehçeler üstü Arapça kastedilir. Bu dil muhtelif bölgelerde, daha İslamiyet öncesinden bugüne kadar mevcut farklı lehçelerin yanında kendisine mahsus bir gelişme seyri çizmiştir.¹

Cahiliye denilen İslamiyet'ten önceki devirde şiirin içtimaî hayatta ehemmiyetli bir yeri, çok büyük ve hayati tesiri vardı. Araplarda şiir, ruhî ve içtimaî sebeplerle çok ileri götürülmüştü. O kadar ki eski Arap şairlerinden yedi şairin yedi kasidesi bugün bile zevkle okunmaktadır. Bunların bütün güzellikleri her yönden saflık ve tabiiliğini korumuştur.

Bu yedi kaside, İmruu'l-Kays (ö. 565), Tarafe b. El-'Abd, (ö. 569) Zuheyr b. Ebî Sulmâ, (ö. 609), Lebîd b. Rebîa (ö. 661), 'Amr b. Kulsûm (ö. 584), 'Antara b. Şeddâd (ö. 525) ve el-Haris b. Hillize'nin (ö. 580) kasideleridir. Bu yedi kasideden 'Antara ile el-Haris'in yerine en-Nabîğa ez-Zübyanî (ö. 605) ve el-'Aşa'nın (ö.629) kasidelerini koyanlar vardır. Muallakât'ın (Askılar) önemi, yazıldıklarından bugüne kadar üzerinde yapılan şerhler ve çalışmalardan anlaşılmaktadır. Ancak Türkiye'de bu Muallakât hakkında yeteri derecede çalışmalar mevcut değildir.²

Biz de bu Muallakât sahiplerinden biri olan Lebîd ve Muallakasını seçerek hakkında bilgi vermeye çalışacağız. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu şairler ve şiirleri hakkında yeteri kadar Türkçe kaynak mevcut değildir. Bu nedenle çoğu Arapça eserlerden faydalanarak Cahiliye döneminde şiir, Lebîd ve Muallakâsı hakkında bilgi vereceğiz.

Bu eserlerin başında Ahmed el-İskenderî'nin "el-Mufasssal fî Tarîhi'l-Arap", Nihad Çetin'in "Eski Arap Şiiri", Ömer el-Tayyib'in "Dirasat fî'l-Edebi'l-Arabî", Taha Hüseyin'in "Fî'l-Edebi'l-Cahîlî", ez-Zuzenî'nin "Şerhu'l-Muallakâtî'l-Seb", Ebû'l-Farac el-İsfehânî'nin "el-Ağânî", Şevkî Dayf'ın "Tarîh fî'l-Edebi'l-Arabî", Şerafettin Yaltkaya'nın "Yedi Askı" eseri gelir.

1. Edebiyat ve Şiirin Manası

Güzel bir eda ile hayatın manalarından birini açıklamaya edebiyat denir. Bir şeyin edebiyattan sayılabilmesi için, duygu ve hisleri uyandıran anlamları içermesi ve bu manaların güzel lafızlarla eda edilmesi lazım gelir. Mesela, matematik, kimya ve tabiat teorileri edebiyattan sayılmazlar. Çünkü bunlar

¹ Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, c.3, s. 282.

² Lebîd'in tevhide çağırın şiirinin bir bölümü tahlil edilmiştir. Bk. Yolcu, Mehmet, "Lebid b. Rebîa ve Tevhide Çağırın Şiiri," *Hikmet Yurdu*, Yıl:1, S.2, (Temmuz-Aralık-2008) ss. 123-152.

duygu ve hislere değil, akla hitap eden hakikatlerdir. Edebiyat ise hisleri, hüznü, sevinç, beğeni, nefret ve şefkat cihetinden uyandırır.¹

Edep (Adab), asil ve insanî şeylere meyiletme hasleti ve bunun ferdî hayatta ve içtimaî münasebetlerde belirmesi manasında kullanılır. Bu tabir, sonraları bu üstün muaşeret seviyesine yükseltecek tahsile, ona bu olgunluğu verecek bilgilere teşmil edilmiştir. Bu manasıyla edep, Arap dil ve edebiyatı, bilhassa şiir ve tarihten okçuluk ve satranca kadar umumi kültür sahibi olabilmek için edinilmesi gerekli sayılan bilgileri içine alan bir genişlik kazanmıştır.²

Arapların İslamiyet'ten önceki hayatlarından kalan en büyük sanat eseri şüphesiz şiirleridir. Henüz yazının mütedavil olmadığı bu basit cemiyet, bilgi kaidelerine dayanmayan fakat an'aneleri teşekkül etmiş bir nazım sanatına, insanla beraber yaşamış ve yaşayacak beşeri duyguları ifade edebilen işlek bir şiir diline sahip bulunuyordu. 15 asır önce bu basit topluluğun sert ve haşin tabiatlı çocuğu olan bedevî şairler, sonraları seviyelerine zor erişilen şaheserler bırakmışlardır. Dillerinin gücünü bilen, sanatın yaşama ve yaşatma kudretini sezen Araplar, şiirden her vesileyle faydalanmaya çalışmışlardır.

2. Şiirin Özellikleri ve Cahiliye Döneminde Şiir

a. Vezinli ve kafiyeli olması.

b. Şiirde lafzın önemi: Şiirin dili nesir'in dilinden farklıdır. Şair yeteneği ile şiirden, şuuruları harekete geçiren lafızları seçer ve bu lafızları özel kalıplara sokar. Çünkü bazı lafızlar ve terkipler nesirde güzel oldukları kadar şiirde o güzellikte olmayabilirler. Şairler bu özellikler bakımından birbirlerinden üstünlük sağlarlar. Bundan dolayıdır ki şiirin tercümesi imkânsız olmuştur. Çünkü tercüme şair'in kudretini yok eder.

c. Şiirin duygu ve hislere hitap etmesi.

d. Şiirin her asrın aynası olması: Eski milletler hayatlarını, fikirlerini ve hissiyatlarını divanlarında kaydettiklerinden, şiir her zaman onların aynası olmuştur.³ Kısaca bu özellikleri sıraladıktan sonra özetle şunu söyleyebiliriz: Araplarda eskiden beri şiir, lafız, mana, vezin ve kafiyeden müteşekkildir. Bu özelliklerden son ikisi nazmı nesirden ayıran en önemli özellik olarak kabul edilir.

¹ es-Sasî, Ömer et-Tayyîb, *Dirasât fî'l-Edebî'l-Arabî*, (IV. Baskı, Cidde: Dâr eş-Şuruk, 1984), s. 10; el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s.44.

² Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973, s. 90.

³ el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî tarihi'l-edebî'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s.53.

Cahiliye şiirinin başlangıcını belirlemek hemen hemen imkansızdır. Her ilimde normal olan o ilim ve fennin eksik çabalarla başlaması ve zamanla tedrici olarak terakki edip tamamlanmasıdır. Ancak cahiliye şiirinin gelişmesiyle ilgili herhangi bir bilgi ve bulguya rastlanmamış olmasına rağmen hafızlarda tedvin edilinceye kadar tam ve eksiksiz olarak vezin ve lafızlarıyla ulaşmıştır. Şüphesiz şiirin, bu duruma gelmeden önceki safhaları hakkında pek bilgimiz mevcut değildir. Arap şiiri, daha sonra tedrici bir şekilde bize ulaşan şeklini almıştır. Bize şiirleri ulaşan bazı şairlerin sözlerinden bunu çıkarabiliriz.

İmruu'l-Kays'ın bize naklettiği

عوجا على الطلل الخيل لعلنا نبكي الديار كما بكى ابن الحيزام (ابن مُمام)

şiirinden, İbnu'l-Hizam (İbn Hümam)'ın, İmruu'l-Kays'tan önce gelen şairlerden biri olduğunu anlamaktayız. Ancak şiirleri bize ulaşmamıştır. 'Antara'nın, "Şairler söylenecek söz bıraktılar mı ki? Düşünüp taşındıktan sonra evi tanıyabildin mi acaba?" manasına gelen: أو هل عرفت الدار / هل غادر الشعراء من متردم: şiirinden Cahiliye döneminden önce gelen ve onlara ulaşan ancak bize ulaşmayan çok şiir olduğu sonucuna varabiliriz. Ahmed el-İskenderî ve Ömer es-Sasî bize ulaşan en eski şiirin, hicretten 130 yıl önce, Basuse Harbi zamanında söylenen bir şiir olduğunu naklederler.¹

3. Şiir'in Cahiliye Toplumundaki Yeri ve Önemi

Her şeyden önce, Cahiliye şiirinin üç asır hafızalarda yaşayabilmesini, o dönemin şiirlerinin, toplumun müşterek duygularına sıkı sıkıya bağlı olması sağlamıştır. Bu devirde içtimai hayatta şiirin pek büyük ve hayati tesiri, dolayısıyla aynı derecede önemli bir yeri vardı. Şair ve şiir onlar için her şey demektir. Cahiliye dönemi şiirleri maşeri hayatın en asli tezahürlerinden biriydi. Şairin eserinin kaynağı her zaman kendi hissiyatı ile çevresinin hissiyatının birleştiği nokta olmuştur. Şiirin önemi, cemiyette şairi öne çıkarmıştır. Şair, kabilesinin, üzerinde hassasiyet ve ihtimamla eğildiği hasletlerin temsilcisi olmuştur. Kabile içinde onun da, seyyid ve hatîb gibi saygın bir yeri vardı. Kabilenin kahramanlıklarını tescil etmek, düşmanlarına karşı onu savunmak ve cemiyetteki şan ve şerefini korumak onun göreviydi.²

¹ el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî tarihi'l-edebî'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s.48; es-Sasî, Ömer et-Tayyîb, *Dirasât fî'l-Edebî'l-Arabî*, (IV. Baskı, Cidde: Dâr eş-Şuruk, 1984), s. 17.

² Furat, Ahmet Suphi, *Arap Edebiyatı Tarihi* (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar), Edebiyat Fak. Basimevi, İstanbul 1996, c. 1, s. 64.

Eskiden şair, kabilenin vazgeçilmez zaruretlerinden kabul edilirdi. Öyle ki cemiyette şairler, büyük değer sahibi idiler ve büyük hürmet görürlerdi. İster eş-Şanfara gibi fakir ve yağmacı bir haydut, ister İmruu'l-Kays gibi bir prens veya Amr b. Külsum gibi bir kabile reisi olsun, daima arasında yetiştiği toplumun, üzerinde hassasiyetle durduğu bazı hasletleri temsil ve ifade ederdi. Şairle siyasi müzakerelere katılan heyetlerde yer alan kimselerdi. Onlar kabileler veya kabileler birliğinin sözcüleri olarak, kendilerine şekil veren muhiti temsil ederlerdi. Kabile, hissiyatının, mazisindeki övünç vesilelerinin, zaferlerin, düşmanlarına karşı kinin, onları küçültücü hicivlerin; kısacası hayatının her cephesiyle etrafını çeviren tabiatın en güzel ifadesini, şairin sihirli sözlerinde bulur ve bütün bunları ondan beklerdi.

Onun için kabileler, şairlerinin korunmasına ve yayılmasına büyük önem verirlerdi. Büyük şair yetiştirmiş olmak, kabileler için büyük bir gurur ve şeref; buna mukabil, şairden mahrum olmak da sadece bahtsızlık değil aynı zamanda utanç ve ayıplanma vesilesiydi.

Birçok eski müellif, şairin Arap cemiyetindeki yeri ve ehemmiyetine temas ederken, onun Arapların, bütün bilgilerini içine alan, onların korunmasını temin eden, daima başvurdukları, istifade ettikleri eserleri "*Divanü İlmihim*" veya "*Divanü'l-Arab*" olduğunu sık sık vurgulamışlardır. İbn-i Reşik (ö. 1071) der ki: Araplar, şairleri, özel bir övünç kaynağı saymışlardır. Bir kabilede bir şair yetiştiğinde diğer kabileler, onları tebrik ederlerdi. Bunun için büyük yemekler yapılır, kadınlar toplanır, büyük eğlenceler düzenlenirdi. Şair, namus bekçisi, şerefin hamisi ve iyilikle nam salmanın en esaslı aracıydı. Onlar ancak erkek çocuğu olan kişiyi, cins atı yavruleyen kişiyi, bir de içinden şair çıkan kabileyi sevinç halinden dolayı kutlayıp tebrik ederlerdi.¹

Eski Arapların şan ve şereflerini koruyan, mazide başardıkları büyük işleri unutulmaktan kurtaran ve hatıralarını yayan, şairlerdir. Zira Araplar, eski tarihlerini, bilgilerini, adet ve ananelerini şairlerle muhafaza etmişlerdir.²

İş öyle ileri gitmiş ve abartılmıştı ki, bir kabilede bir şair zuhur ettiği zaman diğer kabileler onları tebrike gelir, yemekler ziyafetler verilir kabile efradı müjdeleşirlerdi. Çünkü şair onların ırzlarını ve şereflerinin korur, neslelerini toplar onların iyiliklerini ve cesaretlerini şairleriyle ölümsüzleştirirdi. Ayrıca şairler iyiyi, kötü; kötüyü de zirveye çıkarabildiklerinden herkes

¹ İbn Reşik el-Kayravânî, *el-Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihî* (thk. Muhammed Karakazân, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1408/1988), I, 49.

² Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973, s. 9; el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s.50

onlara ikramda bulunabilmek için yarıştı. Bu ikramlar onların zemminden kurtulmak veya metihlerine nail olmak içindi.

Şairler Cahiliye döneminde en üst tabakadan addedildikleri gibi en akıllı insanlar olarak da telakki edilirdi. Onlar gelişmiş medeniyetlerdeki filozof ve âlimler gibiydiler.¹

4. Cahiliye Döneminde Şiirin Mevzuları

Gerçek sanatın her devir ve çevredeki tezahürlerinde olduğu gibi eski Arap Şiirinde de zemini beşeri duygular teşkil etmiştir. Araplar şiiri, hama-set, edep, gazel, hicv vs. gibi bablara ayırmışlardır. Fransızlar ise şiiri kasasî (Melahim: savaşlarda kabilenin menkıbelerinde söylenen şiir) ve ğınaî şiir diye ikiye ayırırlar.²

Arap şiirinin konularını ele alırken eski müelliflerin değişik konular zikretmelerine rağmen ortak konularda birleştiklerini söyleyebiliriz. Biz de ayrintılara girmeden bu musanniflerin tasniflerinden hareket ederek kısaca birleştikleri konuları şöyle sıralayabiliriz.

1. Övmek (medih): Övülen şahsın övülmeye vesile olan vasıfları taç veya ziynet değil, cesaret, kahramanlık, cömertlik, himaye, yardım, hissiyatına hakim olma (hilm), sebat vs'dir.

2. Övünmek (fah): Şair, şahsı, kabilesi veya selefleriyle övünürken zikredilen cesaret, kahramanlık, cömertlik, himaye, yardım, hissiyatına hakim olma (hilm), sebat gibi sıfatların tezahürlerini dökerek söyler. Bunların içinde de kasidenin en önemli yerini cesaret ve cömertlik işgal eder.

3. Mersiye söylemek (risa): Ölen bir kimsenin güzel hasletlerle methidir. Methiye esas itibarıyla kasideden ayrılmaz. Bu çeşit şiirlerde ekseriyetle kadın şairler temayüz etmiştir.

4. Hicvetmek ve yermek (hica): Bu korkunç silahın hedefi şeref ve ırzdır.

5. Kadından ve aşktan bahsetmek (nesib, teğazzul, taşebbub): Soylu kadınlara düşkünlükten aşktan bahseden manzumelerdir.

6. Özür ve şefkat dilemek (i'tizar, istiltaf): Bu kasideler metih grubunda mütalaa edilirler. en-Nabiğatu'z-Zubyanî'nin içten bağlı olduğu hamisine özür dilemek için söylemiş olduğu meşhur kasidesi bu nev'in ilk örnekleri sayılmıştır.

¹ el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî tarihi'l-edebi'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s. 50.

² el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî tarihi'l-edebi'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s.50.

7. Tasvir etmek (vasf, teşbih): Tasviri parçalar arasında tabiat, çöle has av hayvanları, deve vesaire yer almıştır.

8. Mulah (lahv): Bu türde eğlence, hoş ve latif sözler işlenir.

9. Hikem (hikmetli şiirler):

Bunların ilk üçü (medih, fahr, risa) planlı kasidenin en önemli kollarını teşkil eder.

Cahiliye dönemi şiirinde din, az ve müphem bir yer tutar. Bunun yerini mükemmel insan tiplerinden bahseden edebe ait parçalarla, ölüm karşısında beşeri aczi ifade eden ve hayat tecrübelerini aksettiren öğütler ve hikemi sözler alır.¹

Cahiliye şiiri, Abbasiler devrinde tedvin edilmeye başlanmıştır. Bu asra kadar şifahi yolla intikal etmiştir. Bundan dolayıdır ki Cahiliye şairlerinin ravileri vardı. Bu raviler, şairin şiirlerini ezberleyip rivayet ederlerdi. Raviler, genellikle şair insanlardı. Rivayetlere göre İmruu'l-Kays, Ebu Davud el-İyadî'nin; Züheyir de et-Temimî'nin ravisi idi.²

5. *el-Muallakatu's-Seb'a, Lebîd b. Rabî'a (ö. 661) ve Muallakası Hakkında Kısa Bilgi, Lebîd'in Şiirleri, Lebîd'in Muallakası, Muallaka'nın Özellikleri*

Cahiliye dönemi şiirlerinin en önemlileri veyahut da bize ulaşan en önemli şiirleri hiç şüphesiz Muallakat'dır. "Muallak" ismi ilk zamanlarda "el-Kasaidu'l-Tival" (uzun kasideler) diye bilinen Cahiliye şiirlerinin en uzun şiirlerine denirdi. Yaygın kanaate göre, Araplar müsabakalarda beğenilen en iyi kasidelerini seçerek, altın suyu ile yazıp Kabe'nin duvarına astıkları için bunlara "muallakat" ismini vermişlerdir. Başka bir rivayete göre de bunlar altın suyu ile yazıldıklarından "el-muzehhebat" diye isimlendirilmişlerdir.³

a. *Lebîd b. Rabî'a (ö. 661) ve Muallakası hakkında bilgi*

Lebidîn nesebi, Lebîd b. Rabî'a b. Malîk b. Ca'fer b. Kilab b. Rabî'a b. Amr b. Sa'sa'a b. Muaviye b. Bekr b. Hevazin b. Mansur b. İkrime b. Hasfe b. Kays b. Aylan b. Mudar olarak bilinir.⁴

¹ Çetin, Nihad, *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973, s.87.

² el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî tarihi'l-edebî'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s. 53; Hüseyin,Taha, *Fî'l-Edebî'l-Cahilî*, Daru'l-Mearif, Mısır, tsz. s. 92.

³ ez-Zevzenî, Şerh el-Muallakatî's-Seb', Mektebetu'l-Mearif, IV. Baskı, Beyrut, 1980, s.212; Demirayak, Kenan-Savran, Ahmet, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, A.Ü F.E.F.Y. Erzurum,1993, s.89.

⁴ el-İsfahanî, Ebu'l-Ferac, *el-Eğânî*, (şerh Yusuf et-Tavîl) Dar'ul-Kutübi'l-İlmiyye, I. Baskı,1986, c.15, s.350.

İslam'ın ilk devrini idrak eden ve muhadram olan¹ Cahiliye devri şairlerindendi. Beni Amir'in, dolayısıyla Kays ve Havazin'in bir kısmını teşkil eden Kilablardan Beni Ca'fer'e mensup idi.² Annesi, Amr oymağından Temire adında bir kadındı. Ebu Ukayl diye künyelenmiş olan bu şairin eli de babası gibi açıktı. Başka bir ifadeyle cömertti. Binicilik ve cesaret yönünden de şöhrret sahibiydi. Erbed adında bir erkek ve iki de kız kardeşi vardı. Kızlarından biri babası gibi şairdi. Bu şairi diğer Muallaka şairlerinden ayıran bir husus da onların içinde Müslüman olan tek muallak sahibi olmasıdır. Pek çok mersiyeler söylemiştir.

Mersiyelerinin birindeki "İnsan bir şihap gibidir. Bir an için parlar sonra kül olur biter" beyti meşhurdur. Yine kardeşi Erbed için söylediği mersiyelerin birinde bulunan "Çevrelerinde yaşanılanlar gittiler, onların arkalarında ben uyuz derisi gibi kaldım" mealindeki beytini Hz. Ayşe validemiz tekrar ederdi.

Şairin ölüm tarihi, bir rivayette hicri 41, başka rivayetlerde ise 42 senesi olarak zikredilir.³ Şiirlerinde geçkin yaşına dair imalarda bulunması şairin pek çok yaşamış olduğuna işaret eder. Şairin doğum tarihi ancak tahmin yoluyla tespit edilebilir. Lebîd miladi 600'den önce bile, kabilesi içinde hitabetindeki suhulet ile ehemmiyetli bir mevki kazanmış gibi görünüyor. Hicretin 9. yılında Müslüman olduğu ve öldüğü zaman 130 (veya 140, 150, 157) yaşında olduğu rivayet edilmektedir.

Lebîd, II. Halife Hz. Ömer zamanında Kûfe'ye yerleşti. Hz. Ömer, valisi Muğire b. Şu'be vasıtasıyla Lebîd'e Müslüman olduktan sonra söylemiş olduğu şiirlerini sormuş, Lebîd de Kur'an'ın ikinci suresini (Bakara) yazıp valiye getirmiş "Allah bana şiire mukabil bunu verdi" diye cevap vermiştir.⁴ Lebîd Müslüman olduktan sonra şiiri bırakmıştı diyenler varsa da gerçekte bırakmamıştır. Belki tarzı kullandığı lafızları değişmiş olabilir. Çünkü onun kardeşi için söylemiş olduğu mersiyeyi Müslüman olduktan sonra söylediği rivayet edilir. Ayrıca Müslüman olduktan sonra söylediği şiirlerle Cahiliye döneminde söylemiş olduğu şiirleri karşılaştıranlara rastlamaktayız. Bazıları kendisi-

¹ Cahiliye devrinin sonlarında gelip ömürlerinin bir kısmını da İslamî devirde geçirmiş olan şairlere *Şair-i Muhadram* denir. Bk. Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail b. Seyyide el-Mursî, *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-Azam*, IV. Cilt, tah. Abdulhamit el-Hindavî (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2000), s.61.

² İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Yayınevi, İstanbul, 1988, c.7, s.28; el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufassal fî Tarihi'l-Arabî*, Talik, Dr. Hassan Hallak (I. Baskı, Beyrut: Dar İhya el-Ulum, 1994), s.84; ez-Zevzenî, *Şerh el-Muallakatî's-Seb'*, Mektebetu'l-Mearif, IV. Baskı, Beyrut, 1980, s.212.

³ el-İsfehani, Ebu'l-Ferac, a.g.e. c.15, s.351; İslam Ansiklopedisi, M.E.B. yayınları, c.17, s.28.

⁴ İbn Hacer, Ahmed b. Ali, *el-İsabe fî Temyizi's-Sahabe*, V. Cilt (I. Baskı, Beyrut: Darü'l-Cil, h. 1412), s. 675.

nin yalnız bir beyit söylemiş olduğunu rivayet etmektedir. O söylemiş olduğu beyit hakkında da herhangi bir ittifak mevcut değildir.¹

Peygamber Efendimiz, Lebîd'in "Bil ki Allah'tan hali olan her şey batıldır" manasında olan bir mısrasını minberde tekrarladığı rivayet edilir. Bu rivayetten şairin Müslüman olmadan önce de Allah'ın varlığına birliğine inanan bir kimse olduğunu anlayabiliriz.²

Bir şair olarak Lebîd hakkında pek çok müstakil ilmi çalışma yapılmış ve bunların çoğu şu anda basılmış bulunmaktadır.³

Lebîd'in şairler arasında önemli yeri vardı. Lebîd'in şiirleri şüphesiz Araplar arsında çok takdir edilmiştir. Daha sağlığında en-Nabiğa, Lebîd'i, Muallakasını kastederek Arapların veya hiç olmazsa kabilesi Havazin'in en büyük şairi saymıştır.

Lebîd'e "insanların en şairi kimdir?" diye sorulduğunda: "el-Meliku'd-Dalil" yani İmru'u'l-Kays, "sonra kim diye?" sorulduğunda: "el-Ğulamu'l-Katil" yani "Tarafe", "sonra kim?" diye sorulduğunda da: "eş-Şeyh Ebu Akîl'dir" der ve kendini kastedirdi.⁴ Başka bir rivayette de el-Ferzad, Lebîd'in aşağıdaki,

وجلا السيول عن الطلول كأنها زير تجد متونها أقلامها

beytini duyduğunda hemen secdeye kapanmı. "Bu ne ey Eba Farras?" dendiğinde ise onlara: "Siz Kur'ân'daki secdeyi bilirsiniz, ben de şairin secdesini bilirim" diye cevap vermiştir. Diğer bir rivayete göre de Beşşar b. Bürd'e, "bize Arapların söylemiş olduğu en iyi beyti söyle" dendiğinde O: "bütün şiirlere bir beyti üstün kılma zordur, ancak Lebîd çok güzel bir beyit söylemiştir" deyip, aşağıdaki mısraları okumuştur:⁵

وأكذب النس إذا حدثها إن صدق النفس يزري بالأمل

¹ Lebîd'in hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Dayf, Şevkî, *Tarih fi'l-Edebi'l-Arabî*; el-Cumahî, İbn Sellâm, *Tabakatâtu Fuhûli'i-Şuarâ*, neşr. M. Şakir, I-II, Kahire, 1953.

² Yalatkaya, Şeafeddin, a.g.e. s. 65

³ Kaynaklarda zikredilen çalışmaların başlıcaları şunlardır: Hâmid b. Cebr, *Lebîd b. Rabîa ve Şi'ruhû*, Kahire 1977; Hasan b. Ca'fer Nuruddîn, *Lebîd b. Rabîa elÂmirî: Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, Zekeriya Abdurrahman Sıyâm, *Şi'ru Lebîd b. Rsbîa Beyne Câhiliyyetihi ve İslâmih*, Kahire 1977; Emel bint Abdullah et-Tuaymî, *Lebîd Şairan Muhadramen*, Demmâm 1989; Şinkîti; Ahmed Emîn eş-Şinkîti, *Şerhu'l-Muallakâti'l-Aşr ve Ahbâru Şuarâihâ*, Dârul-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, ts.; Sezer, İsmail Hakkı, *Lebîd b. Rabîa ve Muallaka'sında Tasvîr*, Konya 1995, Tülücü, Süleyman, "Büyük Bir İslam Şairi: Lebîd" Erzurum İlahiyat Fak. Dergisi, X, 1991; Tülücü, Süleyman, "Lebîd b. Rebâi" maddesi, DİA (Ankara 2003, 27. cilt).

⁴ Mahmud Şükri el-Alusî el-Bağdadî, *Buluğu'l-Edeb fi Ma'rifeti Ahmedi'l-Arab* (Şerh Muhammed el-Eseri) Darul-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz. s. 131; eş-Şinkîti, Ahmed Emin, el-Muallkatu'l-Aşra, tsz. s. 32.

⁵ Mahmud Şükri el-Alusî el-Bağdadî, a.g.e. s.131.

وإذا رميت رحيلًا فارتحل واعصي ما يأمر توضيم الكسل

b. Lebîd'in Şiirleri

Muhadram bir şair olan Lebîd'in şiirlerini Cahiliye döneminde söylediği şiirleri ve İslamiyet döneminde söylediği şiirleri olmak üzere iki kısımda toplayabiliriz.

1. Lebîd'in Cahiliye döneminde söylediği şiirlerinde hica ve medih'e çok yer verdiğini görürüz. Ancak bu methin onun baba ve dedeleri, kendi güçlülüğü ve ailesinden olan yakınları ile ilgili olduğu görülür. Ayrıca o, kabilesinin cesareti, savaşlarda gösterdikleri başarıları ve iyilikleriyle de övünürdü. Kendi sıfatlarından (gece arkadaşlarıyla yaptığı yolculukları, başkalarına ikram ettiği içkilerden ve aç insanları doyurmasından) bahseder. Genellikle kasidelerinde bu metodu takip eder. Muallakası'nda olduğu gibi kasidelerine mukaddimelerle başlar. Mevkileri (diyar) ve sevgilileri zikretmekle kasidelerine başlar, daha sonra sahrayı devesiyle nasıl geçtiğini dile getirip, devesinin yavrusunu kaybetmiş ineğe benzediğini ifade eder. Ardından da kendi cömertliğinden bahseder ve bundan arkadaşlarına karşı ihlâsına, kabilesiyle övünmeye, kabilesinin seyitlerinin çokluğuyla övünmeye intikal ederdi. Lebîd'in Cahiliye dönemindeki kasideleri hep bu tarz üzereydi. Az da olsa bazen yağmurdan bahsederdi.

2. Lebîd'in İslamiyet dönemindeki şiirlerine baktığımız da ise onun Kur'ân-ı Kerim'in tesirinde kaldığını görürüz. Bu tesiri en bariz bir şekilde kardeşi Erbed için söylemiş olduğu mersiyesinde görebiliriz. Lafızları saf, temizdir, manalarında İslam'ın parlaklığı ve sedası görülür. Bu dönemde söylediği bütün kasidelerinde İslam'ın ruhunu temsil etmiştir. Onu Allah'ın birliğinden, takvadan, salih amelden, insanların kıyamette Allah'a arz olunacağından, ölümün hak olduğundan ve her insanın kendi hakkında düşünmesinin şart olduğundan bahsettiğini görürüz. Çoğu zaman da etrafındakilere "vaaz" ederken hep Allah'ın, önceki ümmetleri helak ettiğinden bahsederdi. Aşağıdaki beyitler Lebîd'in İslamî dönemde söylemiş olduğu şiirlerdendir:¹

بلينا وما تبلى النجوم الطوالع وتبقى الجبال بعدنا والمصانع
فلا جزع إن فرق الدهر بيننا وكل فتى يوما به الدهر فاجع
وما الناس إلا كالديار وأهلها بما يوم حلوها وغدو بلاقع
وما المرء إلا كالشهاب وضوئه يحور رمادا بعد إذ هو ساطع
إنما يحفظ التقى الأبرار وإلى الله يستقر القرار
وإلى الله ترجعون وعند الله ورد الأمور والأصدار

¹ Dayf, Şevki, *Tarih fi'l-edebi'l-Arabi*, s. 93.

إن يكن في الحياة خير فقد انظر
ظرت لو كان ينفع الأنظار

Eğer bu beyitler gerçekten Lebîd'in ise, şairin Müslüman olduktan sonra ya hiç şiir söylemediği ya da tek bir beyit söylediği tarzındaki iddialar mesnetsiz olur.

c. Lebîd'in Muallakası

Lebîd, Muallakası'na Arapçada "nesib" denilen aşk ve sevdâ hatıralarıyla başlar, sonra kendi cömertliğini ve misafir ağırlamasını zikredip Muallakası'nı kendi oymağından olan yüksek adamların methiyle bitirir. Lebîd, bedevî bir şair olduğundan şiirlerinde Bedevî hayatı tavsif eder. Özellikle de Muallakası'nın şu ilk beyti:

عفت الديار محلها فمقامها
بمى تأبد غولها فرجامها

bedevî hayatı tavsif etmiştir. Bu beytin manası şöyledir: "*Mina'daki gerek geçici gerekse daimi yurt tutulan diyardaki (sevgilisinin izleri) silinip yok olmuş ve buradaki (sulak bir hurmalık olan) Ğavl (deresi) ile (kırmızı tepelerden oluşan) Ricâm (dağı) birer vahşet yatağı olmuştur.*"

Lebîd bu Muallakası'nı gençliğinde söylemiş olup, metanet ve kuvveti cihetinden Mudar şiirini temsil etmektedir. Muallakası'nda Cahiliye şiir metodu kullanmıştır. Yani kasidesine diyarları, konak yerlerini, sevgilisinin konakladığı yerlerdeki izleri sellerin nasıl yok ettiğini ve o izlerden sadece yazının taş üzerindeki izleri gibi kaldığını ifade etmekle başlamıştır. Daha sonra Gazel'e intikal ederek o konaklama yerlerinde durup şöyle sorar;

فوقفت أسألها فكيف سؤلنا
صما حوالد ما بين كلامها

عريت وكان بما الجميع فأبكر
منها وغودر نؤيها وثمامها

"*Durup o izlere (sevgiliyi) sordum. Gerçi konuşamayan ve sürekli (burada durup bundan sonra da) duracak olan sağır taşlara soru sormanın bilmem ne anlamı var?*"

"*Evet, boşalmış, ıssız kalmış bu yerler. Oysa (sevgilim ve oymağının mensupları) hep burada toplanmışlardı. Bir sabah erkenden ayrıldılar ve geride çadırlarının çevresindeki arklarla (çadırların yırtıklarını kapatmada kullanılan) yaban darısı çalıları kalıverdi.*"

Daha sonra devesini çok güzel ve uzun bir şekilde tavsif eder. Devesinin süratini, güneyden esen rüzgârın bulutu sürüklediği sürate benzetir. Bazen onu vahşi eşeğe bazen de yavrusunu kaybetmiş vahşi ineğe benzettiğini görürüz. Bu teşbihlerinde teşbih edilen (müşebbeh bihi)'nin vasıflarını istiska eder.

فلها هباب في الزمام كلها
صهباء خف مع الجنوب جهامها

أو ملمع وسقت لأحقب لآحه طرد الحول وضربها وكدامها

“O deve ki; güney rüzgârının, yağmurunu boşaltıp hafiflettiği (ve ufak bir rüzgârla akıp giden) kırmızı bir bulut gibi, kolaylıkla yürür.”

“Yahut bu deve, karnında beyazlık bulunan, yaban eşeğinden gebe kalmış ve erkeğinin başka yaban eşeklerinden kıskanıp ısırarak ve çiftleyerek kovaladığı, memeleri süt dolu gebe yaban eşeği gibidir.” şeklinde devesini uzun uzun tavsif ettikten sonra Muallakası'nın asıl konusuna intikal ederek kendi nefisini kibirlilikle över:

ترارك أمكنة إذا لم أرضاها أو يعتلق بعض النفوس حماتها
وجزور أيسار دعوت لحنفها بمغالق متشابه أجسامها
أدعو بمن لعافر أو مطفل بذلت لجيران الجميع لحامها

“Ve bilmiyorum ki ölüm hoşnut olmadığım yerleri terk edip bırakmak benim için işten değildir. Onların boş iddialarına karşı çıktım ve hakkı söyledim. Onların en önde gelenleri bile karşımda övünemediler.”

“Ben, arkadaşlarımı Meysir’de (kumarda) ortaya konulmaya nice kıymetli develeri, üzerindeki işaretler birbirine benzeyen kumar oklarıyla kura atarak kesmeye çağırmışım. (ve ben arkadaşlarıma et ikram ederken kumarda kazandığım etlere tenezzül etmeyip kendi develerimin etinden ikram etmişimdir).”

Kendini övdükten sonra da kabilesinin cömertliğini, emanet ehli olduklarını, akıl sahibi oldukları ve yardım severliklerini zikrederek övmeye geçer.

من معشر سنت لهم آباؤهم ولكل قوم سنة وإمامها
لا يطبعون ولا يبور فعالهم إذ لا يمل مع الهوى أحلامها
فبنى لنا بيتا رفيعا سمكه فما إليه كهلها وغلامها

“(Bu erdemlere sahip olan kimseler, bu erdem yolları) kendilerine babaları tarafından açılmış bir topluluğa mensupturlar. Zaten her topluluğun bir geleneği ve bir önderi vardır.”

“Onlar arzularına göre hareket etmedikleri için, ne namus ve haysiyetleri kirlenir, ne yaptıkları işler boşa gider. Tanrı bizim için yüksek bir şan ve şeref evi tesis etmiş, bizim yaşlılarımız da gençlerimiz de bu şeref evine yükselmişlerdir.”

Biz bu çalışmamızda Muallaka’da işlenmiş konulara değinerek örnek beyitleri zikretmekle yetindik.¹

d. Muallaka'nın Özellikleri

¹ Muallaka'nın tamamı için bkz. *Yedi Askı Arap Edebiyatının Harikaları*, Çev. Nurettin Ceviz, Kenan Demirayak, Nevzat Hafız Yanık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004, s. 67; eş-Şankîti, Ahmed Emin, *el-Muallakatü'l-Aşra*, tsz. S. 32; ez-Zevzenî, *Şerh el-Muallakatî's-Seb'*, Mektebetü'l-Mearif, IV. Baskı, Beyrut, 1980, s. 212.

Şair Lebîd'in Muallakası'nı incelediğimizde, aynı özellikleri taşıyan Arap şiirinin özellikleri sayılan şu özellikleri sıralayabiliriz:

1. Cahiliye kasidesi, konak yerlerini, diyarları, dostları ve ayrılıkları anarak başlar. Onları buna sevk eden ve böyle bir özlemi uyandıran unsurların başında, onların bir yerde durmayıp sürekli göç etmeleri gelir. Lebîd de aynı tarzı kullanmıştır.

2. Cahiliye şairleri şiirlerinde bir manadan diğer bir manaya geçerken arada manaları birleştirecek bağlantılara önem vermezler. Lebîd'de de bunu görürüz.

3. Cahiliye dönemi kasidelerinde birden fazla konu işlenir. Örneğin, Lebîd'in Muallakası'nda, aşk, devesini tasvir etme, kendini övme gibi konular işlenmiştir. Kasidede konu bütünlüğü yoktur.

4. Lebîd'in Muallakası'ndan seçtiğimiz örnek beyitlerden yola çıkarak, onun çok geniş bir hayale sahip olduğunu görürüz. Hatta o, Arap şairleri arasında hayali pek geniş, teşbih ve tasvirlerde epey ileri bir kişi olarak kabul edilir.

5. Lebîd'in tasvirleri, Cahiliye şairlerinin tasvirleri gibi bedevi çevrenin tasvirleridir.

6. Lebîd'in lafızları kolay ve anlaşılır bir tarzadır. Eğer zor gibi görünüyorsa, bu şairle aramızda uzun asırların geçmesinden kaynaklanmıştır.

Sonuç

Lebîd b. Rabîa cömert, üstün vasıfları olan bir aileye mensuptur. Kendisi kabile içinde saygın yeri olan sevecen, içtenlikli, yardımsever erdemli bir kişidir. Kabilde cömertliği, izzet ve ikramıyla ünlenmiştir. Lebîd'in bu erdemli, cesur, cömert ve mütevazı ahlakını babasından aldığı söylenir. Çünkü babası da erdemli, saygınlığı, cesareti ve cömertliğiyle ünlenmişti. Genç yaşlarda kabilesini temsil için zamanın hükümdarına gönderilmesi ve kabilesinin hükümdar yanındaki kötü imajını düzeltip temizleyip onu saygın bir yere taşımada gösterdiği marifet, edep ve cesareti dillere destan olmuştur. Lebîd'in şiirlerinde betimlediği aile çevresinden anlaşılmaktadır ki, tüm yakın akrabası adalet, yardım, koruma ve insanlık değerleri için çalışan birer fedai gibidir.

Lebîd, gençliğinden beri duyarlı, hassas bir ruha sahiptir. Kardeşi Erbed'in ölümü üzerinde yazdığı kaside ve mersiye onun ne kadar hassas ve duyarlı bir insan olduğunu ortaya koymak için yeterlidir. Çok uzun ömürlü olan Lebîd'i akranlarından temayüz ettiren en büyük özellik ise, İslam'ı kabul etmesi ve güçlü şiirini, İslam'a girdikten sonra bu konularda kullanmasıdır.

Bibliyografya

el-Bağdadî, Mahmud Alusî, *Buluğu'l-Edeb fî ma'rifeti Ahmedi'l-Arab* (Şerh Muhammed el-Eseri) Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

el-Cumahî, İbn Sellâm, *Tabakatâtu Fuhûli'i-Şuarâ*, neşr. M. Şakir, I-II, Kahire, 1953.

Çetin, Nihad, "Eski Arap Şiiri", Ed. Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973.

Dayf, Şevkî, *Tarih fî'l-Edebî'l-Arabî*.

Demirayak, Kenan-Savran, Ahmet, *Arap Edebiyatı Tarihi Cahiliye Dönemi*, A.Ü F.E.F.Y. Erzurum, 1993.

el-Feyrûz Abadî, Mecduddin Muhammed b. Yakub, *el-Kamûsu'l-Muhît*, müessesetu'r-Risale, II. Baskı, 1987.

Furat, Ahmet Suphi, *Arap Edebiyatı Tarihi* (Başlangıçtan XVI. Asra Kadar). İstanbul: Edebiyat Fak. Basımevi, 1996.

Hüseyn, Taha, *Fî'l-Edebî'l-Cahilî*, Dar el-Mearif, Mısır, tsz.

İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, (Tashih, Emin Muhammed Abdulvahab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi), Beyrut, tsz.

İbn Reşik el-Kayravânî, *el-Umde fî Mehâsini'ş-Şi'r ve Âdâbihî* (thk. Muhammed Karakazân, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1408/1988).

el-İsfehanî, Ebu'l-Ferac, *el-Eğânî*, (şerh Yusuf et-Tavîl) Dar'ul-Kutübî'l-İlmiyye, I. Baskı, 1986.

el-İskenderî, Ahmed, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arabî*, (Talik, Dr. Hassan Hallak), Dar İhya el-Ulum, I. Baskı, Beyrut, 1994.

İslam Ansiklopedisi, M.E.B. Yayınevi, İstanbul, 1988.

İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, 1991.

Mesud, Cebran, *er-Raid*, Dar el-İlm li'l-Melayin, Beyrut, 1986.

Es-sasî, Dr. Ömer et-Tayyîb, *Dirasât fî'l-Edebî'l-Arabî*, Dâr eş-Şuruk, IV. Baskı, Cidde, 198

eş-Şankîti, Ahmed Emin, *el-Muallkatu'l-Aşra*, tsz.

Yedi Askı. Arap Edebiyatının Harikaları, Çev. Nurettin Ceviz, Kenan Demirayak, Nevzat Hafız Yanık, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.

ez-Zevzenî, *Şerh el-Muallakati's-seb'*, Mektebetu'l-Mearif, IV. Baskı, Beyrut, 1980.